

Racehygiejne i Tyskland og Danmark

Et undervisningsforløb til historiefaget

Af Frederik Kruse, cand.mag. i historie og samfundsfag.

2009

Vejledning til læreren

Racehygiejne og de forestillinger, der ligger bag, er et oplagt emne at arbejde med i historieundervisningen i gymnasiet. Både som et supplement til undervisning om Holocaust og til et AT-forløb kombineret med for eksempel biologi, dansk, filosofi eller samfundsfag. Dette materiale kan anvendes til begge dele.

Det følgende består af en kort introduktion til racehygiejne, to kilder af henholdsvis den tidligere socialminister K.K. Steincke og Adolf Hitler, og nogle dertilhørende arbejdsspørgsmål. Til sidst er der henvisning til bøger og hjemmesider, som kan anbefales, hvis man ønsker at arbejde mere med emnet.

Med udgangspunkt i de to kilder er det oplagt at diskutere følgende spørgsmål: Hvad var det for et fjendebillede, der fandtes i racehygiejnen? Og hvilke ligheder og forskelle var der på den danske socialdemokrat og den tyske diktators forestillinger om en trussel? Og hvilke forholdsregler mente de, man burde tage over for denne trussel?

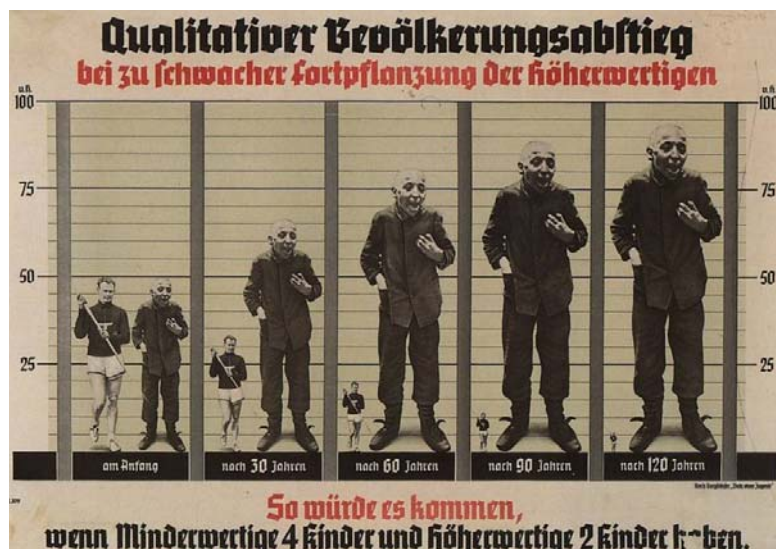
De overordnede temaer, som emnet kan åbne op for, er fjendebilleder, folkedrab, socialdarwinisme og etiske spørgsmål omkring eutanasi og genetik.

Hvad er racehygiejne?

Racehygiejne eller eugenik, som det også bliver kaldt, var en udbredt teori i starten af 1900-tallet. Mange videnskabsmænd og politikere mente, at racehygiejnen kunne løse en lang række sociale problemer såsom kriminalitet, fattigdom, alkoholisme og prostitution. Racehygiejne handler ikke nødvendigvis om forskellige racer, men mere om gode og dårlige arveanlæg. Den grundlæggende tanke i racehygiejnen er, at personer med dårlige arveanlæg får flere børn end dem med gode arveanlæg. Tesen var, at dette medførte, at den samlede kvalitet befolkningen af var faldende og dette blev anset som en alvorlig trussel mod samfundet. Det var især dem, man kaldte de åndssvage, man mente fik mange børn - og man mente, at deres børn blev kriminelle eller fattige på grund af deres nedarvede lave intelligens. Målet for racehygiejnen var derfor at sørge for, at dem med de dårlige gener fik færre børn og dem, der havde gode gener, fik flere børn. Dette kunne man blandt andet opnå ved sterilisation af dem, man opfattede som mindreværdige. I Danmark indførte man på baggrund af de racehygiejniske tanker en sterilisationslov i 1929. Frem til 1967 blev omkring 6000 mennesker tvangssteriliseret i Danmark, fordi man anså dem for at være en trussel mod samfundet. I Nazi-Tyskland udviklede racehygiejnen sig endnu mere brutalt. Nazisterne indførte også en sterilisationslov, da de kom til magten i 1933, senere udførte de systematiske drab på handikappede og det endte som bekendt med Holocaust, folkedrab på 6 millioner jøder.

Racehygiejne i Danmark og Tyskland

Både i Danmark og i Tyskland var de racehygiejniske tanker vidt udbredt. Den socialdemokratiske socialminister K.K. Steincke, som stod bag socialreformen i 1933, støttede den racehygiejniske ide. Det samme gjorde den nazistiske diktator Adolf Hitler. I Danmark handlede racehygiejnen primært om de såkaldt åndssvage. I Tyskland handlede racehygiejnen meget om forskellige racer. Især den jødiske race anså nazisterne for at være mindreværdig og en trussel mod den ariske race.

Nazistisk propagandaplakat fra 1938. Teksten: Kvalitetsforringelse i befolkningen ved de værdifuldes svage forplantning. Sådan ville det ende, hvis mindreværdige fik 4 børn og de mere værdifulde fik 2 børn.

K.K. Steincke. *Fremtidens Forsørgelsesvæsen* (1920).

Kapitel 22: Raceforbedring(Racehygiejne, Eugenik) s. 237-238.

”Ethvert menneskeligt væsen skal have ret til den lykkeligst mulige tilværelse, og skal om fornødent, beskyttes og plejes. Kun i én henseende må samfundet være på sin post. Med hensyn til forplantningen [...] Hvis et menneskeligt Væsen, der er belastet med arvelige anlæg, nu engang er født, skal han have lov til at glæde sig ved tilværelsen, så vidt han og hans medmenneskers velfærd tillader det, men en ret skal han miste - en mulighed skal ham berøves, nemlig at overføre sine mangler til sine efterkommere og på den måde at forevige og mangedoble ulykken. [...]

Hvad nytter den stigende Humanisering, den stadigt voksende offentlige Forsorg? Den mangeartede Omsorg, de store Tilskud til Børneforsorgen, dels ved kontante Tilskud, Velgørenhed og allehaande Indsamlinger, dels ved Oprettelse af Børnehjem, Sanatorier, Vuggestuer[...] osv. fører kun, takket være Lægevidenskabens og Sygeplejens stærke Udvikling, til at svække Slægten ved at holde Liv i Tusinder, som Samfundet var bedst tjent med bukkede under.

Ja, hvad værre er, ved at holde Liv i disse Tusinder, siger man, giver vi dem Mulighed for at sætte Titusinder af endnu daarligere udrustede og paa forskellig Vis arvelig belastede Efterkommere i Verden, og vi naar efterhaanden [...] de samme Forhold, som har bragt alle tidligere Civilisationer til at gaa til Grunde, nemlig at Børneantallet med den stigende Civilisation indskrænkes mere og mere i Befolkningens Overklasse og i Middelstanden, medens de aller laveste Lag, derunder Forbrydere og Undermaalere af enhver Art, formerer sig langt stærkere. [...]

Hvis vi derfor ikke vil risikere den moderne europæiske Civilisations gradvise Tilbagegang og endelige Undergang maa vi ind paa en systematisk Modvirken af de nævnte uheldige Følger af Civilisationen og tillige tilstræbe en Forædling af Racen, den saakaldte Eugenik, i Tyskland og Norden særlig benævnet Racehygieine eller Raceforbedring.

I Virkeligheden er Tanken om Raceforbedring meget nærliggende! Enhver Dyreopdrætter, enhver Gartner, ja selv den læge Landbruger gaar jo ud fra, at han kun kan forvente et sundt Afkom eller en normal Afgrøde, naar han skyder de slette Eksemplarer af Racen ud og kun til Avlen anvender de kraftigste, de med de mest ønskværdige Egenskaber udrustede Individuer. ”

Adolf Hitler. *Min Kamp* (1925). Kapitel 11: Folk og race. S. 192-193

”Der findes sandheder, som ligger så snublende nær, at de just af den grund ikke ses eller i det mindste ikke erkendes af verden i al almindelighed. [...] Således vandrer menneskene rundt i naturens have, bilder sig ind at kende og vide næsten alt og går dog, på enkelte undtagelser nær, som blinde forbi en af de mest iøjnefaldende grundsætninger for dens virke: at samtlige levende væsener på jorden slutter sig hver til sin art. Selv den mest overfladiske betragtning viser som et næsten jernhårdt princip for alle de forskellige udtryksformer for naturens livsvilje dens artsbegrænsede forplantningsform. Ethvert dyr parrer sig kun med et af samme slags. Mejse går til mejse, finke til finke, markmus til markmus, ulv til ulvinde osv. [...]

Det er kun alt for naturligt: Enhver krydsning mellem to ikke lige højtstående væsner resulterer i en mellemting mellem de to forældre. Det vil altså sige: afkommet kommer til at stå på et højere niveau end den racemæssigt laverestående halvdel af forældreparret, men ikke så højt som den højeststående. Følgelig vil dette afkom senere hen bukke under i kampen mod de højeststående. En sådan parring strider mod naturens vilje til avlens forbedring. Forudsætningen derfor ligger ikke i at forblinde det højeste og laveste, men i at det første ubetinget sejrer. Den stærkeste skal herske og ikke smelte sammen med den svage, så at den derved ofrer sin egen storhed. Kun den fødte svækling opfatter dette som grusomhed, thi han er jo også kun et svagt og indskrænket menneske; men hvis denne lov ikke herskede, ville enhver forbedring af alle organiske levende væsner være utænkelig.

Følgen af denne i naturen almengyldige trang til racerenhed er ikke blot den skarpe afgrænsning af de enkelte racer udadtil, men også deres ensartede væsen indadtil. Ræven er altid en ræv, gåsen en gås, tigreren er en tiger osv., og forskellen kan højst ligge i et forskelligt mål af kraft, klogskab, behændighed, udholdenhed osv. hos de enkelte eksempler. Man vil derimod aldrig finde en ræv, som ifølge sit indre sindelag nærer humane følelser over for en gås, ligesom der ikke findes nogen kat med venlige tilbøjeligheder for en mus.

Derfor opstår de indbyrdes kampe også mindre på grund af indre afsky end af sult og kærlighed. I begge tilfælde er naturen en rolig og tilfreds tilskuer. Kampen for det daglige brød får alle de svage og sygelige samt de mindre beslutsomme til at bukke under, mens hannernes kamp om hunnen kun giver den sundeste forplantningsretten eller muligheden derfor. Kampen er altid et middel til at fremme artens sundhed og modstandskraft, altså en årsag til dens udvikling til det bedre.

Hvis det gik anderledes til, ville al videre og højere udvikling høre op og det modsatte indtræde. Da nemlig det underlødige altid talmæssigt overgår det bedste, ville det dårligere under samme livsvilkår og forplantningsmuligheder formere sig så meget, at det gode nødtvunget måtte træde i baggrunden. Der må altså foretages en ændring til gunst for det bedste. Men det besørger naturen, idet den udsætter den svagere del for så hårde livsbetingelser, at antallet derved indskrænkes; og resten får ikke lov til frit at formere sig, da naturen også her foretager en ny, hensynsløs udvælgelse efter styrke og sundhed. Lige så lidt som den ønsker, at svagere enkeltvæsner skal parre sig med stærkere, så lidt ønsker den, at den højere race skal smeltes sammen med en lavere, da dens øvrige, måske årtusindlange arbejde på raceforbedringen ellers med et slag ville blive ødelagt.”

Arbejdsspørgsmål til Steincke og Hitlers tekster om racehygiejne

1. Redegør for Steincke og Hitlers syn på racehygiejne. Hvorfor anser de arveligt belastede personer for at være en trussel? Og hvad mener de, man bør gøre for at imødegå denne trussel?
2. Sammenlign de to tekster. Find forskelle og ligheder. Er der forskel på, hvordan de beskriver de personer, som de anser som mindreværdige?
3. Diskutér, hvorfor disse tanker endte med folkedrab i Nazi-Tyskland og ikke i Danmark.

K.K. Steincke (1880-1963)

Dansk socialdemokratisk politiker. Steincke var socialminister i Danmark i perioden 1929-35 og var ansvarlig for den store socialreform i 1933, som mange ser som grundlaget for den moderne velfærdsstat. Socialreformen byggede i høj grad på bogen *Fremtidens forsørgelsesvæsen* som Steincke udgav i 1920. Kapitel 22 handler om racehygiejne, som Steincke mente var en forudsætning for sociale reformer.

Adolf Hitler (1889-1945)

Tysk nazistisk diktator. Hitler var diktator i Tyskland i perioden 1933-1945 og var den øverst ansvarlige for nazisterne folkedrab på jøder, handikappede, sigøjnere og andre grupper, som nazisterne anså som mindreværdige. I 1925 udgav Hitler bogen *Min Kamp*, som han havde skrevet i fængslet efter et mislykket kupforsøg. Kapitel 11 handler om race, som var en vigtig del af den nazistiske ideologi.

Bøger og artikler

Lene Koch, "Dansk og tysk racehygiejne" i *Den jyske historiker* nr. 72, 1995. side 56-69

I artiklen gennemgår Lene Koch ligheder og forskelle mellem dansk og tysk racehygiejne. Derudover beskriver hun det omfattende samarbejde mellem danske og tyske racehygiejnere og indførelsen af sterilisationslove i Danmark og Tyskland.

Lene Koch, *Racehygiejne i Danmark 1920-56*, 1996.

Bogen handler om den danske racehygiejne. Steinckes opfattelse af racehygiejnen beskrives på side 22-26. De danske sterilisationslove er gengivet på side 288-301.

Birgit Kirkebæk, "Racehygiejnens fødsel" i *Gén-vejen: biologien før og nu*, Det Ethiske Råd, 1992. side 17-32

Artiklen beskriver hvad racehygiejne er og hvordan de racehygiejniske teorier var udbredt i Europa og USA i starten af 1900-tallet.

Øyvind Foss, *Kampen mod de mindreværdige*, 2006.

Bogen handler om den såkaldte eutanasi aktion dvs. nazisternes drab på handikappede og psykisk syge.

Materiale på internettet

Uddrag af nazisternes lov om sterilisation af handicappede og psykisk syge fra 1933:

<http://www.folkedrab.dk/sw67200.asp>

Om sterilisation og eutanasi i Nazi-Tyskland : <http://www.folkedrab.dk/sw51489.asp>

Om den nazistiske raceideologi: <http://www.folkedrab.dk/sw51405.asp>

Om den nazistiske ideologi, herunder racismen og antisemitismen: <http://www.holocaust-uddannelse.dk/baggrund/nazismensideologi.asp>

Lektor Morten Kjeldgaards side om eugenik og racehygiejne. Handler især om Professor Helmut Nyborgs kontroversielle intelligensforskning: www.eugenik.dk

Hjemmesiden er tilknyttet den flerfaglige bog *Mellemkrigstiden* til gymnasieskolen. Indeholder en god og omfattende beskrivelse af racehygiejne i 1930'ernes Danmark som ikke findes i bogen: <http://mellemkrigstiden.systime.dk/del-3-tredivernes-kriseaar/danmark-i-1930erne.html>